

СТРАТЕГІЯ, ЗМІСТ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ВИЩОЮ ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ

<https://doi.org/10.31649/1997-9266-2018-140-5-105-113>

УДК 378, 808.5

О. Б. Залюбівська¹

ІНТЕРАКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

¹Вінницький національний технічний університет

Проаналізовано поняття «технологія навчання», «інтерактивне навчання» через призму навчання риторики. Сформульовано дискусійні зауваги щодо використання поняття «технологія навчання», зокрема, щодо ознак технократизму в технологічному підході до навчання. Обґрунтовано застосування технології на предметному рівні як сукупності методів, а також у зв'язку з наявністю дистанційного компонента з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Запропоновано інтерактивну технологію формування риторичної культури майбутніх викладачів вищої школи, що об'єднує традиційні, активні та інтерактивні методи навчання риторики з перевагою останніх. Вона складається з таких груп методів: кооперативне навчання (робота в малих групах співробітництва), колективно-групове навчання (лекція-бесіда, лекція з мікрвикладанням студентів, лекція з випереджальною самостійною роботою; групова дискусія, виголошення промов, груповий риторичний аналіз тощо), ситуативне моделювання (дистанційні та аудиторні дидактичні ігри), практично-тренінгове навчання (риторичне вправлення відповідно до етапів риторичної діяльності) та навчання-самовдосконалення (риторичне портфоліо). Спрямованість формування риторичної культури студентів на майбутню науково-педагогічну діяльність передбачає: 1) змістовий та організаційно-методичний зв'язок риторики з психолого-педагогічними дисциплінами; 2) використання на заняттях з риторики відповідного дидактичного матеріалу; 3) використання педагогічно значущих методів і прийомів навчання риторики (дискусія, гра, мікрвикладання, постановка проблемних запитань тощо). Технологія укладена на основі гуманістичного, аксіологічного, комунікативного методологічних підходів та принципів партнерства суб'єктів педагогічного процесу, мисленнєво-мовленнєвої активності та інтерактивності, єдності риторичної теорії з практикою мовлення, самостійності та вибору індивідуальної освітньої траєкторії, творчої продуктивності, стимулювання науково-дослідницької діяльності, змагальності та емоційного комфорту.

Ключові слова: риторична культура викладача вищої школи, технологія навчання, інтерактивні методи навчання, класифікація інтерактивних методів навчання.

Вступ

Риторична культура (РК) викладача вищої школи є не лише значущим складником його педагогічної майстерності, але й умовою і «прискорювачем» розвитку як педагогічної майстерності, так і професіоналізму й наукового потенціалу в дисципліні, яку він викладає. Тому навчання риторики має стати обов'язковою частиною програми підготовки майбутніх викладачів, причому більшою мірою в магістратурі, ніж аспірантурі (див. обґрунтування цього положення в інших публікаціях авторки). Добре, якщо така підготовка здійснюватиметься в межах спеціальної навчальної дисципліни. Але, для прикладу, результати аналізу програм підготовки магістрів та аспірантів більшості технічних університетів України, здійсненого авторкою в 2015 р., показують, що лише в 20 % університетів, які попали в поле зору, викладають дисципліни риторичного циклу. За інших умов формування РК має відбуватися в межах усього навчального середовища, в першу чергу, в психолого-педагогічних та інших гуманітарних дисциплінах, а також у позанавчальних заходах. Відтак постає проблема розробки універсальної навчальної технології формування РК майбутніх педаго-

гів вищої школи, що може бути реалізована в заданих вище умовах.

Мета статті: на основі результатів аналізу наукової літератури й узагальнення педагогічного досвіду викладання риторики розробити інтерактивну технологію формування РК майбутніх викладачів вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Ефективність технологічного підходу у викладанні риторики підтверджено низкою ґрунтовних досліджень та практичним досвідом педагогів-риторів ([1]—[3] та ін.). Позиція провідних науковців (Н. Голуб [1], Л. Горобець [2], Т. Ладиженська [3] та ін.), які вважають, що методика формування РК педагога має містити насамперед завдання аналітичного, комунікативно-прогностичного й творчого характеру, риторичне вправління, риторичні ігри, спрямовує нас до думки про інтерактивну педагогічну технологію як найбільш ефективну у формуванні РК майбутніх викладачів вищої школи.

У сучасній психолого-педагогічній літературі широко використовують поняття: «педагогічна технологія», «технологія навчання», «освітня технологія». С. Бондар визначає технологію навчання як «інтегративну модель навчально-виховного процесу з чітко визначеними цілями й діагностикою поточних і кінцевих результатів, розподілом навчально-виховного процесу на окремі компоненти» [4, с. 906-907]. У її структурі наявні три основні компоненти: концепція навчання, змістова частина (цілі, зміст навчання), процесуальна частина (методи, форми діяльності студентів і викладача). За В. Гузєєвим, освітня технологія — це комплекс, що складається з подання планованих результатів навчання, засобів діагностики, набору моделей навчання, критеріїв вибору оптимальної моделі для конкретних умов [5]. Важливі зауваження щодо сутності педагогічної технології знаходимо у В. Сластьоніна та В. Безпалька. В. Сластьонін ознакою технології називає закономірність, максимальну реалізацію законів навчання, виховання та розвитку особистості. Педагогічна технологія — це впорядкована сукупність дій, операцій і процедур, що інструментально забезпечують досягнення прогнозованого результату в мінливих умовах освітнього процесу. Критеріями технологічності вчений називає: діагностично задану мету; подання досліджуваного змісту у вигляді системи пізнавальних і практичних завдань з орієнтирами й способами їх вирішення; досить жорстку логіку етапів засвоєння матеріалу; адекватну попереднім параметрам систему способів взаємодії на кожному етапі учасників навчального процесу один з одним і з інформаційною технікою; особистісно-мотивоване забезпечення діяльності учня і вчителя; окреслення меж допустимого відступу від алгоритмічної до вільної, творчої діяльності вчителя; застосування новітніх засобів і способів інформації [6]. Авторіві імponує бачення технології В. Безпалька: на відміну від методичних розробок кожного окремого заняття, призначених для викладача, педагогічна технологія є проектом навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається. До важливих ознак педагогічної технології вчений відносить процес двоїстого цілеутворення (об'єктивного контролю знань і розвитку особистості в цілому), а також структурну, змістову цілісність навчально-виховного процесу, що означає гармонійну взаємодію й взаємообумовленість усіх елементів технології [7, с. 12-13].

О. Пометун і Л. Пироженко визначають сутність інтерактивного навчання так: «співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання» [8, с. 9]. Важливим у розумінні інтерактивного навчання риторики вважаємо визначення Б. Бім-Бада [9, с. 107]: це навчання, яке побудоване на взаємодії суб'єктів навчання з навчальним середовищем, яке є сферою досвіду, що засвоюється.

Поняття активного навчання в зарубіжних дослідженнях корелює з інтерактивним навчанням у вітчизняних дослідженнях ([10], [11] та ін.). Тут до активного навчання відносять: призупинення лекцій з метою обговорення чи написання текстів-інтерпретацій, лабораторні експерименти, польові дослідження, дебати; партнерське навчання (participative learning), яке є можливістю студентів брати участь у виборі діяльності та завдань у процесі навчання; спільне навчання в малих групах (cooperative learning). Обов'язковими елементами останнього є позитивна взаємозалежність, міжособистісна взаємодія (сприяння успіху один одного), індивідуальна та групова підзвітність, соціальні навички та групова обробка або зворотний зв'язок [10].

Вітчизняні й зарубіжні дослідники інтерактивного навчання зазначають, що воно сприяє активізації навчально-пізнавального процесу, інтелектуального та творчого розвитку, формуванню внутрішньої навчальної мотивації, розвиває комунікативні вміння. Так, Г. Сазоненко визначає

інтерактивне (кооперативне) навчання як багатомірне явище, оскільки «воно вирішує одночасно три завдання: навчально-пізнавальне (конкретна дидактична мета), комунікативно-розвивальне (пов'язане із загальним емоційно-інтелектуальним фоном процесу пізнання) і соціально-орієнтаційне (результати якого проявляються за межами навчального часу й простору)» [12].

Також посилаємося на дослідження американських вчених Н. Мічела (Michel, N.) та ін. [10], у якому узагальнено результати різних досліджень ефективності активного навчання в порівнянні з традиційним (пасивним) останніх десятиліть. Експеримент, проведений самими авторами статті, також доводить перевагу активного навчання як у задоволенні студентів від навчання, так і в рівні когнітивних результатів студентів, кращими є результати в засвоєнні як широких, загальних (broad student learning outcomes), так і спеціальних знань і навичок (class-specific learning outcomes). Хоча, зауважують дослідники, те, що науковці та освітяни безліч дій вільно кваліфікують як активне навчання, робить порівняння активного й пасивного навчання дуже складним.

Виклад основного матеріалу

Разом з тим, що ми послуговуємося поняттям «технологія», вважаємо за потрібне висловити кілька дискусійних зауваг щодо його використання.

1. Результати аналізу джерел оприявлюють лексичну дифузність педагогічних понять «методика», «метод», «технологія». Так, для прикладу, у виданні [13] навчальну дискусію, навчальні проекти, дидактичну гру тощо означають і моделями, і методами, і методиками, і технологіями. Зустрічаємо синонімічне вживання понять «метод» і «технологія», коли йдеться про інтерактивне навчання. Припускаємо, що це в багатьох випадках є свідченням педагогічної «моди» на технології, формальною підміною «старих» понять «новими» без зміни сенсів.

2. Доводиться погодитися зі О. Шпаком [14] та ін., що популярність технологічного підходу є переконливим свідченням спрямованості прикладних досліджень на радикальне вдосконалення людської діяльності, інтенсивності, інструментальності, технічного озброєння. З огляду на це, цінність педагогічної технології має визначатися тим, що її застосування в різних аудиторіях різними викладачами повинно дати однакові результати. Тобто за «технологічного» підходу знецінюються значення особистості педагога, індивідуального стилю, педагогічної майстерності, знецінюються творчі й духовні здобутки студентів як результати їх навчання, які важко піддаються вимірюванню. Це є, вважаємо, проявом технократизму в освіті.

3. Технологічно прогнозувати результат у такій творчо орієнтованій дисципліні, як риторика, можна з певними застереженнями. Тут ваги набуває як раз майстерність і досвід викладача й інтелектуально-творчий потенціал студентів.

4. Враховуючи сказане вище, застосовуємо поняття технології лише на предметному рівні як сукупність методів, і не використовуємо його на рівні окремих етапів навчання. Окрім того, доцільність послуговування цим поняттям обґрунтовано тим, що пропонується технологія містить дистанційний компонент з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Педагогічну технологію формування РК майбутніх викладачів вищої школи визначаємо як концептуально спроектовану систему взаємообумовлених форм, методів і прийомів навчання риторики, що забезпечують ефективність реалізації загальної мети та завдань і приводять до очікуваних результатів.

Специфіку технології навчання риторики «диктують» логіка риторичної педагогічної діяльності викладача вищої школи, визначені на її основі зміст і структура РК, методологічні підходи й принципи формування РК. Оскільки про це йдеться в інших статтях авторки (наприклад, [15], [16]), то тут цим питанням не буде приділено окремої уваги.

Погоджуючись зі згаданими тут дослідниками інтерактивного навчання, зазначимо, що в пропонуваній технології до інтерактивних методів зараховуємо ті, що відповідають таким ознакам: 1) навчальна взаємодія («inter» — взаємний, «act» — діяти) студентів у малих групах співробітництва 2) для досягнення спільного (групового) результату (виконане завдання, проект, дослідження) 3) з однією на всіх учасників групи оцінкою. Ми поділяємо думку про прямий ієрархічний зв'язок активних та інтерактивних методів, тому підкреслюємо, що в останніх має обов'язково проявлятися визначальна риса перших: вимушена активізація мислення й навчальної діяльності студента. Стимулювання самоорганізації групової взаємодії та дотримання об'єктивності передбачає 2 етапи оцінювання: оцінка навчального продукту (письмового результату) і його публічний захист. Для останнього викладач на власний розсуд обирає окремих учасників групи, які будуть

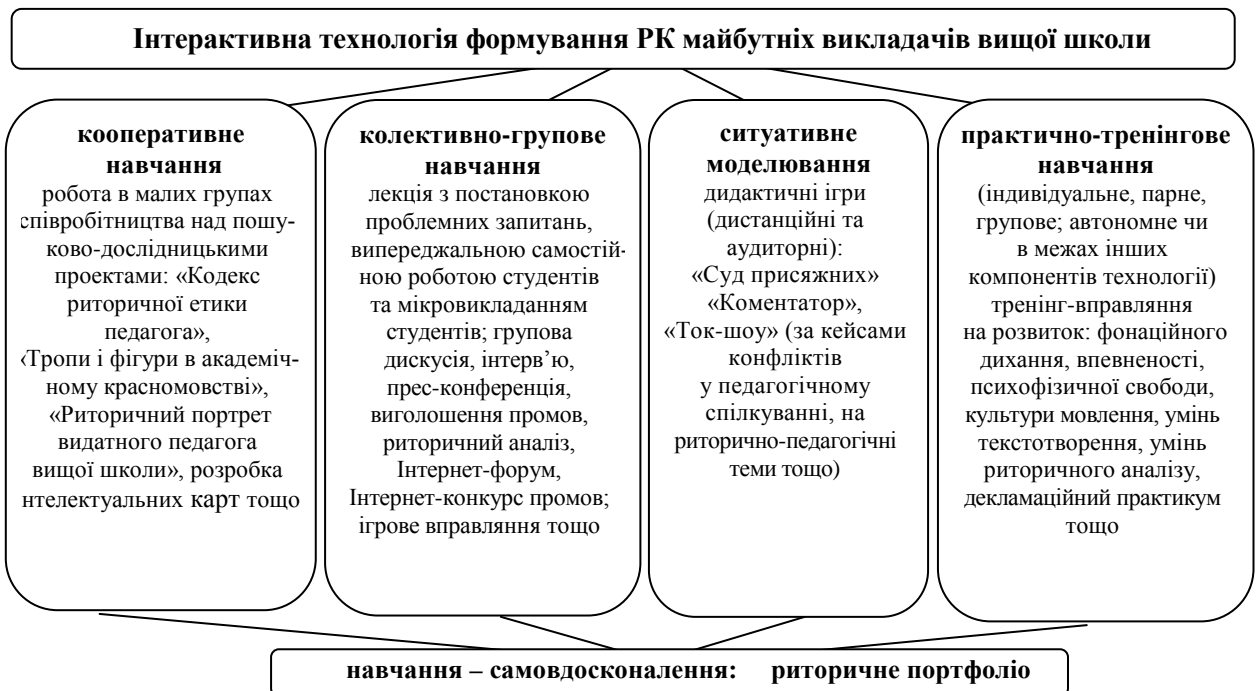
захищати командну роботу. Саме в такому вигляді інтерактивне навчання відповідає вимогам до людини XXI ст.: уміння працювати в команді на єдиний результат, комунікативні навички, лідерський потенціал, суб'єктивність, наявність знань-переконань.

Застосування інтерактивних методів у навчанні риторики вважаємо цілком виправданим. Наприклад, дискусія як метод навчання на заняттях з риторики затребуваний з необхідністю, оскільки формування вмінь спілкуватися, взаємодіяти, формулювати аргументи, контраргументи, розвивати толерантність тощо є тут не побічними виховними цілями, як в інших дисциплінах, а прямими дидактичними завданнями. Ефективність інтерактивної педагогічної технології пов'язано з її системним впливом на формування всіх компонентів РК: мотиваційно-ціннісного, інтелектуально-творчого, мовностилістичного, особистісно-виконавчого [15]. Але акцентуємо, що вживане нами поняття інтерактивної технології певною мірою є умовним, оскільки вона містить не лише інтерактивні методи навчання. Це визначена загальною метою єдність традиційних, активних та інтерактивних методів навчання. Але оскільки в ній інтерактивні методи займають істотну частину й значення, то загалом визначаємо її інтерактивною.

Серед науковців немає одностайності щодо класифікації інтерактивних методів навчання. Вбачається недоцільною, наприклад, класифікація інтерактивних методів М. Скрипника: 1) інформаційні; 2) пізнавальні; 3) мотиваційні; 4) регулятивні [17]. Вважаємо, що кожен інтерактивний метод має містити інформаційно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний і регулятивний аспекти. В. Гузєєв бере за основу класифікації спосіб циркуляції інформаційних потоків: інтраактивний — інформаційні потоки проходять усередині учня (самостійна робота), екстраактивний — інформаційні потоки циркулюють поза об'єктом навчання або спрямовані на нього (лекція) та інтерактивний — інформаційні потоки є двосторонніми (діалог) [5, с. 48]. Така класифікація охоплює всі аспекти навчальної діяльності, але не можна погодитись, що всі її методи є інтерактивними. Згадані та інші приклади свідчать, на нашу думку, про одне: кожен з авторів прагне своєю класифікацією охопити весь навчальний процес, але за допомогою «чистих» інтерактивних методів навчання це зробити неможливо.

Найбільш цілісною, концептуальною й такою, що дійсно ґрунтується на інтеракції, і найбільшою мірою відповідає формуванню РК, є класифікація О. Пометун, Л. Пироженко. Вони виокремлюють чотири групи інтерактивних технологій: 1) кооперативне навчання; 2) колективно-групове навчання; 3) ситуативне моделювання; 4) опрацювання дискусійних питань [8, с. 33].

Результати аналізу теоретичних досліджень враховано в розробленій інтерактивній педагогічній технології формування РК майбутніх викладачів вищої школи (рисунк).

Інтерактивна педагогічна технологія формування РК майбутніх викладачів вищої школи

Конструюючи інтерактивну технологію формування РК майбутніх викладачів вищої школи, автор спиралася на положення про побудову педагогічної технології на основі гуманістичних ідей, її спрямованості на подолання репродуктивного засвоєння змісту освіти. У відборі й адаптації основних методів інтерактивної педагогічної технології формування РК автор врахувала ідеї відомих дослідників педагогічної риторики та використали висновки багаторічного досвіду викладання риторики у Вінницькому національному технічному університеті. Технологія укладена на основі гуманістичного, комунікативного, аксіологічного методологічних підходів та принципів партнерства суб'єктів педагогічного процесу, мисленнєво-мовленнєвої активності та інтерактивності, єдності риторичної теорії з практикою мовлення, самостійності та вибору індивідуальної освітньої траєкторії, творчої продуктивності, стимулювання науково-дослідницької діяльності, змагальності та емоційного комфорту (обґрунтування системи вказаних підходів та принципів див. в інших публікаціях авторки).

Як показано на рисунку, інтерактивну технологію формування РК реалізовано на лекційних і практичних заняттях, а також у позааудиторному (дистанційному) форматі. Не описуючи детально усю технологію, звернемо увагу на окремі її компоненти.

Важливою формою й методом передачі та засвоєння знань, у тому числі й з риторики, залишається лекція. При цьому лекційні й практичні методи навчання не ставляться в бінарну опозицію за активністю студентів. Лекції з риторики слід проводити на засадах проблемності, діалогічного спілкування, активізації мисленнєво-мовленнєвої діяльності студентів. Наша практика проведення лекцій з *випереджальною самостійною роботою студентів* (що складає майже два десятиліття) підтверджує їх ефективність: і в подоланні орієнтації лекції на усередненого студента, і в підвищенні рівня засвоєння навчального матеріалу через усунення пасивного слухання. Опрацювавши заздалегідь конспект лекції, студенти приходять на заняття зі списком проблемно сформульованих запитань за темою. Викладач відповідає на запитання або організовує спільний пошук відповіді. Аби таке заняття мало логічну структуру, студенти формулюють запитання за тематичними блоками. Така лекція з риторики не лише сприяє розвитку вмінь самостійно опрацьовувати теоретичний матеріал, аналізувати прочитане й бачити проблемні зони в темі, формулювати запитання (одне з найважливіших педагогічних умінь). Доцільність застосування цього виду лекцій пояснюємо тим, що, по-перше, теоретичний матеріал з риторики переважно цілком доступний для самостійного опрацювання магістрантами, по-друге, кожен з них має вже достатньо власного риторичного досвіду, що спонукає до формулювання особистісно значущих уточнювальних та дискусійних запитань.

Основні методи інтерактивного навчання риторики реалізують на практичних заняттях і в дистанційному форматі. Доцільно, аби студенти заздалегідь дізнавалися про логіку «композиції» усіх практичних завдань курсу: спочатку застосовують методи навчання, спрямовані на теоретичне опанування матеріалу та формування окремих риторичних умінь (виконання дослідницьких проєктів, вправлення, «малі» риторичні ігри, декламаційний практикум); далі — методи на формування комплексу риторичних умінь на розвиток діалогічного (інтерв'ю, дискусія, форум) і монологічного мовлення (виголошення промов та риторичний аналіз). На підсумковому етапі навчання — «велика» риторична гра та представлення риторичних портфоліо.

За допомогою методу *«навчання в малих групах співробітництва»* може бути реалізований дослідницький проєкт «Тропи та фігури в академічному красномовстві», мета якого — сформулювати уявлення майбутніх викладачів про виразність академічного красномовства, «зняти» упередження про суттєве обмеження на виразальні засоби в наукових текстах. Зміст навчального завдання: пошук та аналіз прикладів використання засобів риторичної виразності в текстах видатних діячів освіти (технічної, економічної, юридичної — відповідно до профілю ЗВО).

У створеній *системі риторичних вправ* відповідно до етапів риторичного текстотворення ми врахували аналізовані досягнення сучасної риторичної дидактики та контекст навчання в технічному (у нашому випадку) університеті. З огляду на завдання формування гуманістичної спрямованості інженерів-педагогів засобами риторики, увагу приділено розробці дидактичного матеріалу загальнолюдського, педагогічного, інженерно-технічного змісту. Мета його застосування — формування гуманістичних цінностей майбутніх викладачів технічних дисциплін, усвідомлення ними перетворювальної місії інженера в сучасному суспільстві та відповідальності з огляду на технократичні небезпеки світу; формування «гармонії знань і моральності» інженера-гуманітарія, педа-

гога, громадянина. Система вправ укладена за алгоритмом текстотворення: 1) інвенційне вправління (вправи на формулювання ідей, на розвиток прогностичних риторичних умінь, асоціативності мислення, вправи на перефразування, аргументоване коментування тощо); 2) вправи на формування конструктивних умінь текстотворення; 3) елокутивне вправління на розширення словникового запасу, точність, доречність, стислість, виразність педагогічного мовлення.

Ми розробили систему «великих» і «малих» риторичних ігор. «Мала» риторична гра не потребує попередньої підготовки, це короткий, простий за структурою тренінг на розвиток окремих риторичних умінь. Експериментальна практика довела ефективність таких ігор: «Гра в метафори», «Ланцюг асоціацій», «Тлумачний словник» (наприклад, в останній команди-учасниці готують одна для одної списки слів, яким треба дати визначення; гру проводять без попередньої підготовки; словниками користуватися не дозволяється; слова мають бути достатньо складними, але не спеціальними термінами; мета такої гри — засвоїти алгоритм визначення поняття і, звичайно, розширення словникового запасу), «Коментатор» (тут студенти чи команди попередньо готують добірку освітянських, наукових новин або цікаві в аспекті педагогіки афоризми, сентенції і на їх основі формулюють запитання до коментатора). У ролі коментатора виступають по черзі всі магістранти чи цілі команди. «Велика» гра («Суд присяжних», «Конкурс ораторів», «Ток-шоу») передбачає обов'язкову змістово-процесуальну підготовку, мета якої — актуалізувати теоретичні знання, створити позитивну емоційну налаштованість на гру, зняти психологічні бар'єри (ніяковість, невпевненість, нерішучість, психофізичну скутість). Методичні рекомендації до проведення гри (мета, структура, правила, опис ролей, критерії оцінювання) подаються учасникам у друкованому й електронному варіантах. Демократичний підготовчий процес, коли учасники висувають і аргументують ідеї щодо проведення гри, не лише посилюють навчальну мотивацію, але й саму підготовку перетворюють на навчальну. Досвід свідчить, що структура гри не повинна бути складною. Не слід детально регламентувати дії гравців, варто залишати простір для ініціативи, імпровізації, творчості. У розробці й підготовці гри визначальна роль належить викладачу, а от у самому процесі вона мінімізована чи «замаскована». Демократичну, емоційно-позитивну взаємодію зі студентами забезпечує умова, коли педагог має «право голосу», лише ставши учасником гри (суддя, експерт тощо). Критеріями оцінки є вияв знань, умінь їх застосовувати, активність у грі, продуктивність та якість ігрової діяльності (за спеціальними критеріями).

Велике значення мають навчальні *дискусії* та *інтерв'ю*. Їх мета — розвинути вміння добирати аргументи й контраргументи логічного характеру, приклади, факти, виявляти причинно-наслідкові зв'язки; розвинути культуру спілкування (коректність, толерантність, повага співрозмовника, культура мовлення). У дискусіях та інтерв'ю акцентовано професійно значущу діяльність майбутніх викладачів як організаторів групового спілкування. Кожен з учасників готується до ролі ведучого: проектує розмову, формулює ідею, мету, список проблемних запитань. Послідовність запитань має давати уявлення про композицію діалогу і «працювати» на розкриття мети. Установлення регламенту (5—7 хв.) надає можливість розвинути не лише необхідне для майбутнього викладача чуття часу, але й уміння вести динамічну, цілеспрямовану, продуктивну розмову зі студентами, керувати їхньою активністю. Практика засвідчила, що учасникам важко дається «складне» для викладача-початківця вміння утримуватися від бажання відповісти на власне запитання замість студентів. У процесі риторичного аналізу учасники приходять до висновку, що надзавдання ведучого (у майбутньому — викладача) є не висловити правильну думку, а навести на неї, спрямувавши роздуми студентів у певному напрямку. Результати опитувань засвідчили, що всі без винятку студенти визнають корисність такого виду роботи для майбутньої викладацької діяльності. Для учасників дискусії такий регламент диктує необхідність висловлюватися стисло, при цьому змістовно. Проведена дискусія чи інтерв'ю обов'язково піддаються аналізу й оцінці.

У навчанні риторики магістрантів ВНТУ ми використовували також як допоміжну — дистанційну форму навчання для поглиблення риторичних знань і вдосконалення риторичних умінь текстотворення та аналізу, для організації самостійної роботи. У використанні дистанційних методів у межах стаціонарного навчання застосовували концептуальний, логічний і змістовий зв'язок аудиторного й віртуального навчального простору. Платформа організації й управління навчанням *eLearning Server 4G*, що використовується в системі дистанційного навчання у ВНТУ, надала можливість створення навчального порталу для студентів, де кожен мав свій особистий кабінет, у якому заплановано доступ до навчально-методичних засобів навчання: програми курсу, конспекту

лекцій; системи вправ для риторичного самовдосконалення; хрестоматії; фото- та відеоматеріали, контрольні-вимірні матеріали (тести). Використовували таку систему дистанційного навчання риторики: самонавчання магістрантів із забезпеченням їх навчально-методичними матеріалами; колективне активне й інтерактивне навчання-практика (форум, дискусія, дидактична гра «Суд присяжних», конкурс промов, риторичний аналіз тексту).

Педагогічною умовою застосування описуваної технології є спрямованість формування РК студентів на майбутню науково-педагогічну діяльність. Ця педагогічна умова передбачає: 1) змістовий та організаційно-методичний зв'язок риторики з психолого-педагогічними дисциплінами, педагогічною практикою, конкурсом педагогічної майстерності тощо; 2) використання на заняттях з риторики дидактичного матеріалу, що сприяє формуванню педагогічних цінностей, «гармонії знань і моральності» майбутніх викладачів, особливо негуманітарних ЗВО; 3) використання педагогічно значущих методів та прийомів навчання риторики (дискусія, гра, мікророзповідання, формулювання проблемних запитань, риторично-педагогічний аналіз тощо).

Принагідно зазначимо, що ефективність риторики у формуванні педагогічної свідомості, цінностей, ідеалів полягає в тому, що саме в процесі їх артикуляції, обговорення, захисту (що є сутністю риторичної діяльності) відбувається як емоційне, так і свідоме їх прийняття й перетворення в стійкі переконання. Тобто риторика можна визначити технологією формування гуманістичної педагогічної спрямованості майбутніх викладачів. Суміжність риторики й педагогіки, близькість діяльності педагога й оратора, яких об'єднує необхідність впливу на аудиторію й відповідальність за цей вплив, спричиняють ефективність використання інструментів риторики в педагогіці.

Використання методів пропонованої технології передбачено як у спеціальній дисципліні, так і в інших гуманітарних дисциплінах програми підготовки майбутніх викладачів вищої школи, у першу чергу, у дисциплінах психолого-педагогічного циклу, а також у позанавчальних заходах ЗВО. Така «риторична» інтеграція має відбуватися на засадах єдності вимог викладачів до усного мовлення й письмових робіт студентів, єдності методологічних підходів до викладання, і лише потім — на застосуванні пропонованих методів навчання.

Висновки

Інтерактивна технологія формування риторичної культури майбутніх викладачів вищої школи не є сталою, законсервованою структурою. Вона передбачає доповнення, модифікацію методів та змісту, але за умови збереження її концептуальної цілісності, що забезпечується методологічними підходами та принципами навчання риторики. Щоб подолати проблему обмежених обсягів аудиторних занять передбачено дистанційну інтерактивну складову. Розпочата робота з упровадження дистанційного навчання риторики потребує подальших досліджень. Але її результати свідчать, що за умови поєднання аудиторних і дистанційних форм навчання нівелюється тенденція зменшення міжособистісних стосунків, при цьому ефективність дистанційного навчання є зіставною з ефективністю аудиторного навчання за інших рівних умов. Застосування технології можливе як у спеціальному курсі риторики, так і в інших гуманітарних дисциплінах, в першу чергу, психолого-педагогічного циклі, та в позанавчальних заходах. Вихід описуваної технології за межі «своєї» дисципліни уможливить розширення риторичної практики майбутніх викладачів, збільшить можливості для формування риторично-педагогічних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] Н. Б. Голуб, «Теоретико-методичні засади навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах,» автореф. дис. д-ра пед. наук, Нац. пед. ун-т ім. Драгоманова, Київ, 2009.
- [2] Л. Н. Горобець, «Формирование риторической компетенции студентов-нефилологов в системе профессиональной подготовки в педагогическом вузе,» автореф. дис. д-ра пед. наук, Санкт-Петерб. гос. ун-т, СПб, 2008.
- [3] Т. А. Ладыженская, «Курс школьной риторики (5-11 классы),» *Русская словесность*, № 2, с. 5-13, 1996.
- [4] В. Г. Кремінь, Ред., *Енциклопедія освіти*. Київ, Україна: Юрінком Інтер, 2008, 1040 с.
- [5] В. В. Гузев, *Методы и организационные формы обучения*. Москва, РФ: Народное образование, 2001.
- [6] В. А. Сластенин, «Доминанта деятельности,» *Народное образование*, № 9, с. 41-42, 1997.
- [7] В. П. Беспалько, *Слагаемые педагогической технологии*. Москва, РФ: Педагогика, 1989.
- [8] О. І. Пометун, и Л. В. Пирожено, *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання*. Київ, Україна: вид-во А.С.К., 2006.
- [9] Б. М. Бим-Бад, Ред., *Педагогический энциклопедический словарь*. Москва, РФ: Больш. Рос. Энциклопедия, 2008.

- [10] N. Michel, J. J. Cater, and O. Varela, "Active versus passive teaching styles: An Empirical Study of Student Learning Outcomes," *Human resource development quarterly*, vol. 20, no. 4, pp. 391-418, 2009.
- [11] R. Ellen Auster, and K. Krista Wylie, «Creating active learning in the classroom: a systematic approach», *Journal of management education*, vol. 30 no. 2, April, pp. 333-353, 2006.
- [12] Г. С. Сазоненко, Ред., *Перспективні освітні технології: наук.-метод. посіб.* Київ, Україна: Гопак, 2000, 560 с.
- [13] Г. П. П'ятакова, та Н. М. Заячківська, *Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі. Навч.-метод. посіб. для студентів та магістрантів вищої школи.* Львів, Україна: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 55 с.
- [14] О. Шпак, та В. Терес, «Дидактична сутність педагогічних технологій в економічній підготовці майбутніх педагогів», *Молодь і ринок*, № 12 (59), с 20-25, 2009.
- [15] О. Б. Залюбівська, «Риторична культура викладача технічного університету: структурні особливості», *Освітологічний дискурс*, № 3 (7), с. 56-67, 2014.
- [16] О. Б. Залюбівська, «Підходи до формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів», *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, вип. 1, 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrped_2017_1_8.
- [17] М. Скрипник, *Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання.* Київ, Україна: Ред. загальнопед. газ., 2005.

Рекомендована кафедрою філософії та гуманітарних наук ВНТУ

Стаття надійшла до редакції 12.10.2018

Залюбівська Оксана Броніславівна — канд. пед. наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, e-mail: o.zaliubivska@gmail.com.

Вінницький національний технічний університет, Вінниця

O. B. Zaliubivska¹

The Interactive Educational Technology of Forming Rhetorical Culture of Future Teachers of the Universities

¹Vinnitsia National Technical University

In the article, the concept of «technology learning», «interactive learning» was analyzed through the prism of teaching rhetoric. Polemical remarks about the use of the notion «technology of training» were formulated, in particular, regarding the signs of technocracy in the technological approach to learning. The application of technology at the subject level as a set of methods, as well as in connection with the presence of a distance component of training with the use of information and communication technologies was substantiated. Interactive technology for the forming of the rhetorical culture of future lecturers of the university was proposed. It combines traditional, active and interactive methods of rhetoric education with a tangible advantage of the latter. The technology consists of the following groups of methods: cooperative training (work in small groups of cooperation), collective-group training (lecture-conversation, lecture with mini-lectures of students, lecture with preliminary independent study of the text of the lecture, group discussion, public speaking, group rhetorical analysis, etc.), situational modeling (distance and classroom didactic games), practical training (rhetorical training according to stages of rhetorical activity) and self-improvement training (rhetorical portfolio). The direction of forming the rhetorical culture of students for the future scientific and pedagogical activity involves: 1) the content and organizational-methodical connection of rhetoric with psychological and pedagogical subjects; 2) the use of didactic material of pedagogical content; 3) the use of pedagogically significant methods and techniques of teaching rhetoric (discussion, game, practice of teaching by students, staging of problematic questions, etc.).

The technology was based on humanistic, axiological, communicative methodological approaches and principles of partnership of subjects of the pedagogical process, thought-speech activity and interactivity, the unity of rhetorical theory with the practice of speech, autonomy and the choice of an individual educational trajectory, creative productivity, stimulation of scientific research activity, competition and emotional comfort.

Keywords: rhetorical culture of the university lecturer, training technology, interactive teaching methods, classification of interactive teaching methods.

Zaliubivska Oksana B. — Cand. Sc. (Education), Assistant Professor of the Chair of Philosophy and Humanities, e-mail: o.zaliubivska@gmail.com

О. Б. Залюбивская¹

Интерактивная технология формирования риторической культуры будущих преподавателей высшей школы

¹Винницкий национальный технический университет

Проанализированы понятия «технология обучения», «интерактивное обучение» сквозь призму обучения риторике. Сформулированы дискуссионные замечания относительно использования понятия «технология обучения», в частности, признаков технократизма в технологическом подходе к обучению. Обосновано применение технологии на предметном уровне как совокупности методов, а также в связи с наличием дистанционного компонента с использованием информационно-коммуникационных технологий. Предложена интерактивная технология формирования риторической культуры будущих преподавателей высшей школы, объединяющую традиционные, активные и интерактивные методы обучения риторике с преобладанием последних. Она состоит таких групп методов: кооперативное обучение (работа в малых группах сотрудничества), коллективно-групповое обучение (лекция-беседа, лекция с микропреподаванием студентов, лекция с опережающей самостоятельной работой; групповая дискуссия, произнесение речей, групповой риторический анализ и т.д.), ситуативное моделирование (дистанционные и аудиторные дидактические игры), практически-тренинговое обучение (риторические упражнения в соответствии с этапами риторической деятельности) и обучение-самосовершенствование (риторическое портфолио). Направленность формирования риторической культуры студентов на будущую научно-педагогическую деятельность предусматривает: 1) содержательную и организационно-методическую связь риторики с психолого-педагогическими дисциплинами; 2) использование на занятиях по риторике соответствующего дидактического материала; 3) использование педагогически значимых методов и приемов обучения риторике (дискуссия, игра, микропреподавание, постановка проблемных вопросов и т.п.). Технология разработана на основе гуманистического, аксиологического, коммуникативного методологических подходов и принципов партнерства субъектов педагогического процесса, мыслительно-речевой активности и интерактивности, единства риторической теории и практики речи, самостоятельности и выбора индивидуальной образовательной траектории, творческой продуктивности, стимулирования научно-исследовательской деятельности, состязательности и эмоционального комфорта.

Ключевые слова: риторическая культура преподавателя высшей школы, технология обучения, интерактивные методы обучения, классификация интерактивных методов обучения.

Залюбивская Оксана Брониславовна — канд. пед. наук, доцент кафедры философии и гуманитарных наук, e-mail: o.zaliubivska@gmail.com